

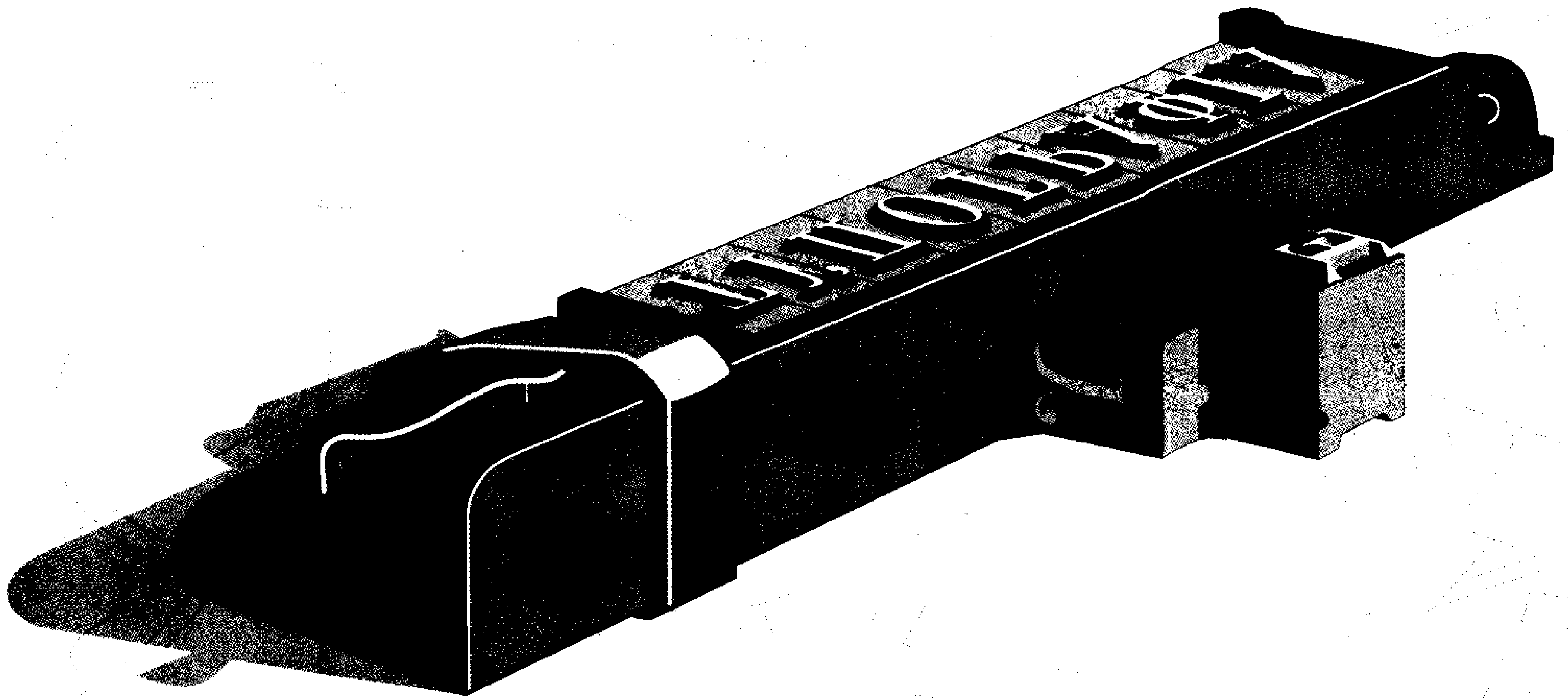
ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΤΟΥ ΕΝΤΥΠΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΑΠΟ ΤΟΝ 15^ο ΕΩΣ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΟ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

695990 949 5
ETA

ΔΩΡΕΑ

Τ.Ε.Ι. ΑΘΗΝΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Αρ. εισ. 75317

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΤΟΥ ΕΝΤΥΠΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΑΠΟ ΤΟΝ 15ο ΕΩΣ ΤΟΝ 20ό ΑΙΩΝΑ

Πρόλογος
Δημήτρης Αρβανίτης

Κείμενα-επιμέλεια
Γιώργος Δ. Ματθιόπουλος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2009

Φωτογράφιση
Παντελής Μαγουλάς
Γιώργος Δ. Ματθιόπουλος
Νίκος Παναγιωτόπουλος
Πηνελόπη Πετσίνη
Sarah Roesink

Καλλιτεχνική επιμέλεια,
στοιχειοθεσία
Γιώργος Δ. Ματθιόπουλος

Διόρθωση δοκιμίων
Διονυσία Δασκάλου (ΠΕΚ)

Ψηφιακή επεξεργασία
COLOR NETWORK

Εκτύπωση
FOTOLIO+TYPICON

Βιβλιοδεσία
Θ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ - Π. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ

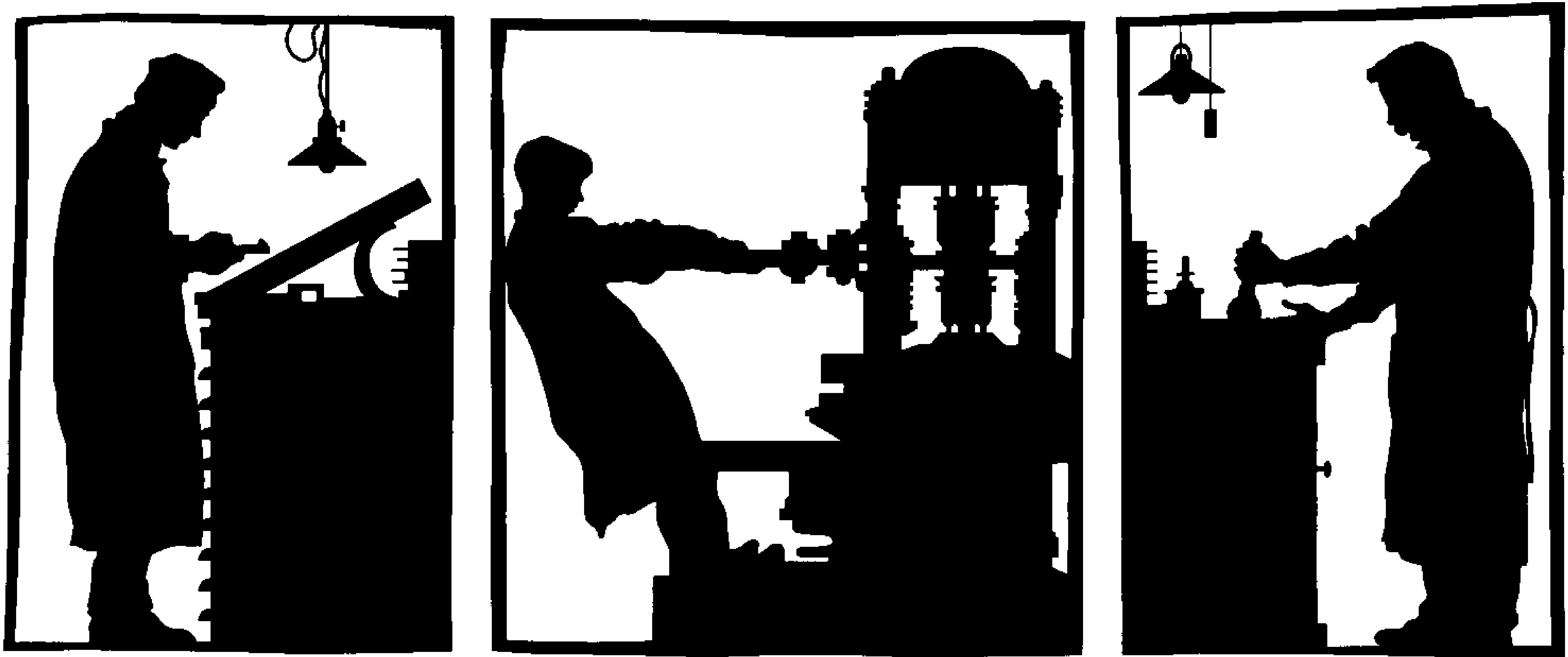
ISBN: 978-960-524-297-8

© 2009 ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ
GREEK FONT SOCIETY
gfsgr@hol.gr
www.greekfontsociety.gr

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ
Τ.Θ. 1527, 711 10, Ηράκλειο, Κρήτη
Τηλ.: 2810 39 1083, 2810 39 1097
Fax: 2810 39 1085
Αθήνα:
Τηλ.: 210 384 9020-22
Fax: 210 330 1583
info@cup.gr
www.cup.gr

ΔΩΡΕΑ

ΣΝ / *ΣΝf* ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ

Rudolf Koch, *Die Schriftgiesserei im Schattenbild*, ξυλογραφία, Όφενμπαχ, 1918.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΠΡΙΝ ΜΕΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ, σε ημερίδα της Ένωσης Γραφιστών Ελλάδας για την Τυπογραφία, ο Γιώργος Μαθιόπουλος έκανε μια σύντομη εισήγηση, αλλά τόσο άρτια και περιεκτική, που με οδήγησε να τον προτρέψω να την εκδώσει προς χρήση των νέων μας σπουδαστών αλλά όχι μόνο. Ο χαμηλών τόνων άξιος συνάδελφός μου φαίνεται πως κάτι είχε στο μυαλό του γιατί, σε πολύ λίγο χρόνο από τότε, μας παρουσιάζει ένα εκτενές έργο για την Ελληνική Τυπογραφία. Χαίρομαι ιδιαίτερα, γιατί με το βιβλίο αυτό δεν εμπλουτίζεται μόνο η ισχνή τυπογραφική μας βιβλιογραφία, αλλά οι νέοι σπουδαστές αποκτούν το πολυτιμότερο ίσως εργαλείο για κάθε θέμα και απορία τους, καθώς διερευνούν την ιστορία και την τέχνη του ελληνικού βιβλίου.

Λίγο πριν χάσουμε τη γλώσσα μας, ας ασχοληθούμε με τη γραφή μας. Σε μια εποχή όπου τίποτα δεν ορίζεται ως αναγκαίο και απαραίτητο, όπου η αδιαφορία για την παράδοση και ό,τι χάνεται στα χρόνια που φεύγουν μας οδηγεί στην απαξίωση της γλώσσας μας, η Τυπογραφία μπορεί να αποτελέσει ίσως τη σανίδα σωτηρίας. Κοντά στην απαξίωση της γλώσσας ακολουθεί φυσικά και η απαξίωση της γραφής, αν και συχνά η γραφή είναι αυτή που κακοποιείται περισσότερο από το συρμό της μανίας μιας όλο και αυξανόμενης ξενόγλωσσης επικοινωνίας. Είναι θλιβερό να παρακολουθεί κανείς τη συρρίκνωση της έκφρασης της γλώσσας μας και την αντικατάστασή της με την κυρίαρχη Αγγλική, σε μια χώρα όπου ο αναλφαβητισμός βρίσκεται σε απαράδεκτα υψηλά ποσοστά και η ποιότητα της εκπαίδευσης έρπει απαράδεκτα χαμηλά.

Η ιστορία της Ελληνικής Τυπογραφίας φοβάμαι πως ελάχιστους έχει απασχολήσει και ακόμα λιγότεροι έχουν ασχοληθεί με την έρευνα της εξέλιξης των ελληνικών τυπογραφικών στοιχείων από τα πρώτα χρόνια της επανάστασης που έφερε η τυπογραφία. Ελάχιστοι Αθηναίοι γνωρίζουν το ρόλο του Λάσκαρη, του Χαλκοκονδύλη, του Μουσούρου, του γάλλου τυπογράφου Didot και πολλών άλλων, παρ' όλο που καθημερινά βαδίζουν, ή και κατοικούν ακόμη, σε δρόμους της πόλης που φέρουν τα ονόματά τους. Η ελληνική γραφή είναι η πρώτη, μετά την ανακάλυψη του Γουτεμβέργιου, που χαραχτηκε σε κινητά στοιχεία και η μορφοποίησή της μέχρι τη σύγχρονη εικόνα της ακολουθεί τις τροποποιήσεις, τις αλλαγές, τις βελτιώσεις, αλλά και το δόγμα της ιδιαιτερότητάς της σε σχέση με άλλες.

Το βιβλίο που μας προσφέρει ο Γιώργος Μαθιόπουλος επιδέχεται πολλές διαφορετικές αναγνώσεις. Ακόμα και ο τρόπος της σύνθεσής του προσφέρεται σε όποιον επιθυμεί να μελετήσει είτε το ιστορικό μέρος και τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες μέσα στις οποίες διαμορφώνεται η Ελληνική Τυπογραφία, είτε να παρατηρήσει σχολαστικά τα σχεδιαστικά και φωτογραφικά παραδείγματα που συνθέτουν μια σπάνια για την ελληνική βιβλιογραφία εικόνα της τεχνικής εξέλιξης και των ιδιαιτεροτήτων της τυπογραφίας μας.

Ανήκω στη γενιά που είχε την παράξενη τύχη να διέλθει, τα τελευταία τριανταπέντε χρόνια, από όλες τις φάσεις της τυπογραφικής τεχνολογίας και των εξελικτικών της μεταβολών. Αρχίσαμε παραγγέλλοντας τα κείμενα για τις ανάγκες της εργασίας μας σε τυπογραφεία που διέθεταν «κάσες» κινητών τυπογραφικών στοιχείων, προστρέξαμε στη λινοτυπία και τη μονοτυπία για κείμενα μεγαλύτερου όγκου, για να γοητευθούμε αργότερα από την «τεχνολογική Κίρκη» που ενέσκηψε με το όνομα «Φωτοσύνθεση» και να παραστούμε στην κηδεία της ταυτόχρονα με την άφιξη της ψηφιοποίησης μέσω της ηλεκτρονικής επανάστασης. Της μίας και μοναδικής, ουσιαστικά, επανάστασης από την εποχή των πρώτων ημερών της εφεύρεσης του Γουτεμβέργιου. Σε κάθε αλλαγή της σκυτάλης η ελληνική αγορά απέριπτε την προηγούμενη κατάσταση και βουτούσε στα βαθιά της νέας τεχνολογίας με ζήλο και ενθουσιασμό, αλλά δυστυχώς σχεδόν πάντοτε αυτοσχεδιάζοντας χωρίς ειδικές γνώσεις. Η παλαιότερη γενιά ειδικών παραμεριζόταν ή αδυνατούσε να δεχτεί τα νέα εργαλεία. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 η τυπογραφία πέρασε στα χέρια των σχεδιαστών. Ο υπολογιστής αντικατέστησε την «κάσα», τα χυτήρια και τις αποθήκες των μεταλλικών στοιχείων, και παρείχε τη δυνατότητα στον καθένα να συνθέτει τυπογραφικό λόγο. Πολύ πιο εύκολα ακόμα και από τις έως τότε εξελιγμένες ηλεκτρικές γραφομηχανές με αποσπώμενη κεφαλή γραμματοσειράς. Έκτοτε, όμως, το κύμα του πλουραλισμού των νέων εργαλείων έχει μετατραπεί σε τσουνάμι κακής χρήσης και αυθαιρεσίας. Ο καθένας είναι σε θέση να υπερπαραγάγει εργασία αμφίβολης τεχνικής και αισθητικής ποιότητας δίχως να χρειάζεται καμία επαγγελματική αναγνώριση, αφού κατά την κρίση του διεκπεραιώνει το κάθε του πρόβλημα τυπογραφίας.

Οι ειδικές σχολές της χώρας ασχολούνται είτε με την πεθαμένη ιστορία που προσωποποιείται από διάφορες φάσεις της παρακμής της, είτε με το ελάχιστο, ως απόρροια της σύγχυσης του αναλογικού με το ψηφιακό. Πολλοί, συνεπαρμένοι από τις διευκολύνσεις του νέου μέσου, ανακάλυψαν εκ νέου τον τροχό και εισήγαγαν νέες λογικές βαφτίζοντάς τες «κανόνες», με αποτέλεσμα την παραγωγή σύγχυσης, ατεχνίας και υπερβολικά κακού γούστου. Την αγορά αρχίζουν να κατακλύζουν τυπογραφικά έργα με ελληνικές γραμματοσειρές τροποποιημένες από αμφίβολες συνειδήσεις και ιδιοτελείς κερδοσκόπους, οι οποίοι κρίνουν πως δεν υπάρχει λόγος να απολογηθούν για τη συμπεριφορά τους. Κανείς δεν ενδιαφέρεται να αντλήσει από την ιστορία και τη λαμπρή παράδοσή μας. Οι, κατά τα άλλα ταλαντούχοι, νέοι σχεδιαστές λειτουργούν μόνο με το προσωπικό τους ένστικτο, την ευφυΐα τους, την ιδιαίτερη κλήση και αγάπη τους προς τη γοητεία της τυπογραφίας. Κανείς δεν τους διδάσκει, τουλάχιστον επίσημα, τα μυστικά, τις τεχνικές, τις δυνατότητες και τους τρόπους αντίληψης των γραμμάτων ώστε να συνθέσουν λέξεις-γέφυρες για την επικοινωνία. Το τοπίο αποτελείται, όλο και περισσότερο, από έντυπα που κολυμπούν στην αυθαιρεσία και την υπερβολή. Εφημερίδες γρίφοι ως προς την αναγνωσιμότητά τους, βιβλία με το σώμα κειμένου αφημένο στην τύχη του, γραμματοσειρές με απερίγραπτους χαρακτήρες, επιλογές που δεν βοηθούν την ταύτιση μορφής και

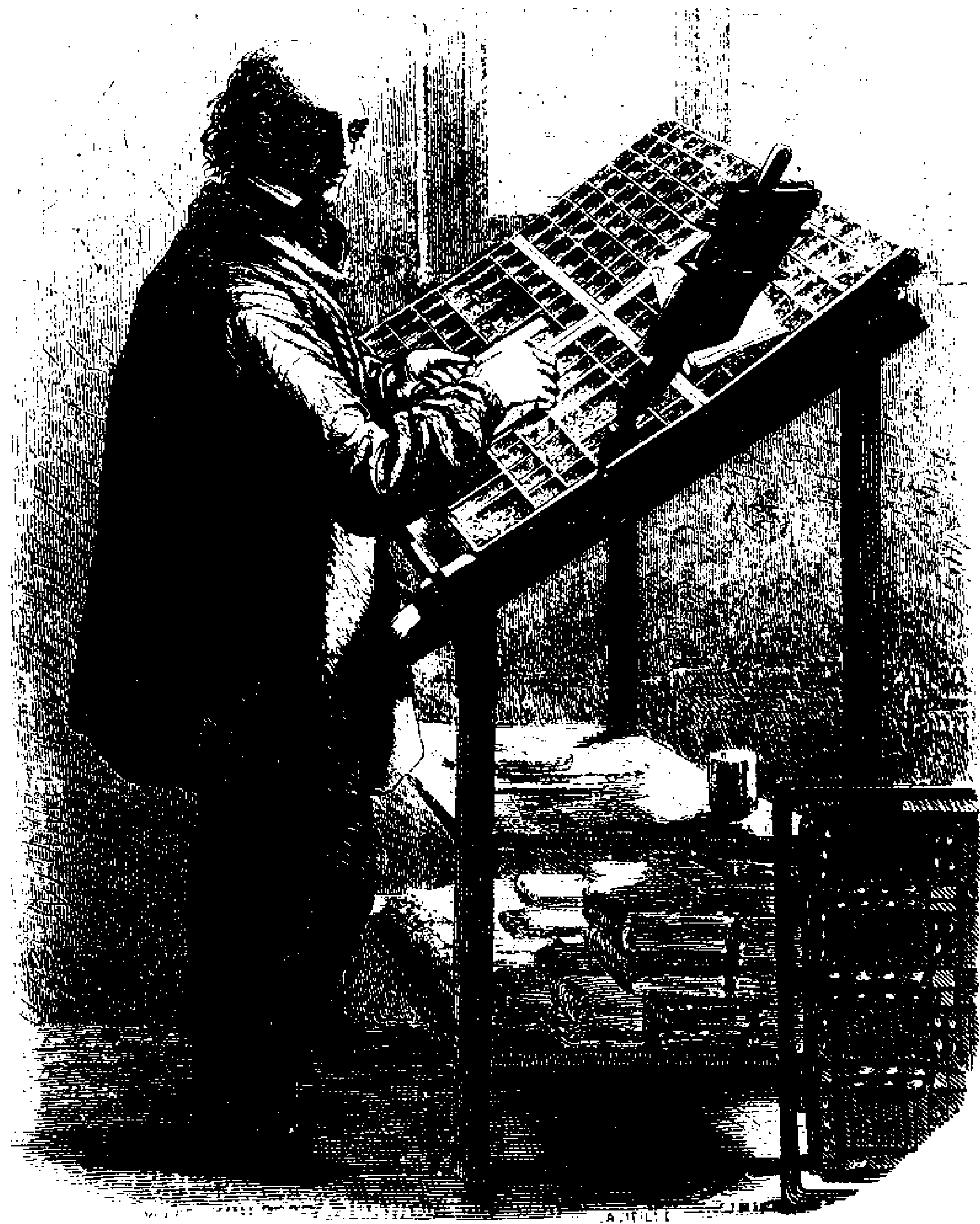
περιεχομένου. Σ' αυτό το χάος, που δήθεν επιδιώκει την αισθητική, χάνεται με ραγδαία ταχύτητα το τυπογραφικό ήθος. Κανείς δεν αναζητά σημεία αναφοράς, είτε γιατί δεν γνωρίζει την ύπαρξή τους είτε γιατί θεωρεί τον εαυτό του απόλυτα ειδικό. Επιγραφοποιοί αναγορεύονται τυπογράφοι και αναλαμβάνουν ακόμα και τη σήμανση των δρόμων και του δημόσιου χώρου, ξεπερασμένα εργαστήρια φιλμοποίησης προσφέρουν τις «δημιουργικές» υπηρεσίες τους, και ο απλός κόσμος εξακολουθεί να συγχέει τον τυπογράφο με τον εκτυπωτή.

Δεν ισχυρίζομαι πως το βιβλίο που μας παραδίδει ο Γιώργος Ματθιόπουλος είναι η πανάκεια στην πανδημία καταστροφής της τυπογραφικής τέχνης που παρακολουθούμε καθημερινά. Ούτε ο ίδιος πιστεύει ότι μας προσφέρει τον κανόνα του ως άλλο *Manuale Tipografico* του Giambattista Bodoni, αφού μάλιστα παραδέχεται στην εισαγωγή του πως «[...] η μεγαλύτερη επιτυχία της παρούσας προσπάθειας θα είναι να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση καλύτερων και πληρέστερων εκδόσεων της ιστορίας του ελληνικού βιβλίου».

Προτείνω την έκδοση σε κάθε ενδιαφερόμενο για την Ιστορία, την Τυπογραφία και την τέχνη του βιβλίου στην Ελλάδα, αλλά και σε οποιονδήποτε αισθάνεται την ανάγκη για την απαραίτητη σύνθεση του τυπογραφικού λόγου· από το εισιτήριο του λεωφορείου και την επισκεπτήρια κάρτα κάποιου πολίτη έως τη διαφημιστική πινακίδα και τα έντυπα που συναντάμε στην καθημερινότητά μας.

Ιδιαίτερα συνιστώ τη συστηματική ανάγνωση του παρόντος βιβλίου στους νεότερους συναδέλφους – ζητώντας προσωπικά τη συγγνώμη τους για τη χρόνια και αδικαιολόγητη ολιγωρία της πολιτείας. Η τυπογραφία διδάσκει, εκπαιδεύει και μεταδίδει τη γνώση.

Δημήτρης Θ. Αρβανίτης
Σχεδιαστής,
μέλος της Alliance Graphique
Internationale (AGI)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΔΩ ΚΑΙ ΔΥΟ ΠΕΡΙΠΟΥ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ οι Γραφικές Τέχνες έχουν πραγματικά απογειωθεί ως προς τις τεχνικές δυνατότητες παραγωγής, και χιλιάδες νέοι και νέες έχουν πυκνώσει τις τάξεις του κλάδου. Η τεχνολογική επανάσταση, όμως, δεν προσλήφθηκε από την Εσπερία χωρίς προβλήματα. Η ταχύτητα εισαγωγής της υπήρξε τόσο μεγάλη, ώστε μια μικρή και γεμάτη αντιφάσεις κοινωνία, όπως η ελληνική, δεν είχε καμία ελπίδα αφομοίωσης και επεξεργασίας των νέων προτύπων. Η ανεξέλεγκτη κατάσταση των αρχών της δεκαετίας του 1970 που έχει περιγράψει γλαφυρά ο Matthew Carter – μιλώντας για τον διακαή πόθο των ελλήνων εισαγωγέων φωτοστοιχειοθετικών μηχανών να διαθέτουν μαζί με τον τεχνολογικό εξοπλισμό ελληνικές μετασκευές των διασημότερων λατινικών γραμματοσειρών – χειροτέρεψε με εκθετικό ρυθμό από τη δεκαετία του 1990 σε όλους τους τομείς της γραφιστικής τέχνης. Ο κλάδος πραγμάτωσε με εντυπωσιακή ταχύτητα και αμετροέπεια το ρητό του Marshall McLuhan «το μέσο είναι το μήνυμα». Όπως και στις άλλες πτυχές του σύγχρονου ελληνικού κόσμου, η πλειονότητα θεοποιεί ή δαιμονοποιεί τον αγγελιοφόρο, αλλά λίγοι μόνο ενδιαφέρονται για το μήνυμα που κομίζει.

Ο παρών τόμος έχει στόχο να συνδράμει, στο μέτρο του δυνατού, στην αντιμετώπιση ενός προβλήματος που εμφανίζεται όλο και πιο έντονα στον χώρο της εφαρμοσμένης οπτικής επικοινωνίας της χώρας μας. Την έλλειψη ιστορικών γνώσεων των νέων γραφιστών για το παρελθόν της ελληνικής τυπογραφικής τέχνης, η οποία γέννησε όλους τους σημερινούς νέους κλάδους έντυπης επικοινωνίας. Για το πρόβλημα αυτό οι λιγότερο υπεύθυνοι είναι οι ίδιοι οι νέοι. Οι ευθύνες εντοπίζονται κυρίως στον τρόπο που διδάσκεται η Ιστορία στη δημόσια εκπαίδευση και στην πολυδιάσπαση του κλάδου των Γραφικών Τεχνών σε δεκάδες ειδικότητες μιας νέας τεχνολογίας που, αν και επιταχύνει την παραγωγή, δεν έχει αυξήσει αναλογικά την αισθητική ποιότητα της πλειονότητας των έντυπων προϊόντων. Αυτή η προβληματική κατάσταση, βέβαια, δεν παρατηρείται αποκλειστικά στον κλάδο, αλλά η έως τώρα προνομιακή θέση της τυπογραφίας – ως της τέχνης που στη νεωτερική εποχή συμμετείχε στην παραγωγή και τη διάδοση της πάλης των ιδεών μετουσιώνοντάς τις σε υλικά αντικείμενα (βιβλία, εφημερίδες, έντυπα κ.λπ.) που απευθύνονται σε όλο τον κόσμο – της επέτρεπε να τρέφεται από τη ζωογόνο πηγή της αισθητικής και της μορφολογικής εξέλιξης των τεχνών της ευρύτερης ευρωπαϊκής κοινωνίας.

Κατά τη θητεία μου στην καλλιτεχνική εκπαίδευση, αλλά και στην εμπειρία οποιουδήποτε μη ειδικού, έχει καταγραφεί η αποστροφή που δείχνουν οι περισσότεροι νέοι για τη μελέτη της Ιστορίας και η ελάχιστη αξία που αποδίδουν στα διδάγματά της ή στον πλούτο που αυτή εμπεριέχει για έμπνευση και καλλιτεχνική δημιουργία. Η άγνοια της Ιστορίας και της κριτικής αντίληψης των πολιτισμικών κατακτήσεων του παρελθόντος είναι, όμως, αναντικατάστατη απώλεια για τον καλλιτέχνη-δημιουργό. Διότι η έλλειψη γνώσης του παρελθόντος περιορίζει το έμφυτο ταλέντο σε έναν ρηχό και άκριτο μιμιτισμό που αναπαράγεται για να ικανοποιεί μια αγο-

ραία συγκυρία, η οποία γρήγορα, όμως, χάνει κάθε νόημα και αναπόφευκτα απορρίπτεται. Αυτή η αντίληψη της οπτικής επικοινωνίας έχει φυσικά την εφήμερη χρησιμότητά της, αλλά δεν μπορεί να προετοιμάσει τους νέους δημιουργούς να αφομοιώνουν τα κορυφαία παραδείγματα του παρελθόντος και να μετουσιώνουν τις εμπειρίες τους σε νέες και πρωτότυπες ιδέες.

Η μελέτη της ιστορίας της ελληνικής τυπογραφικής τέχνης έχει κάνει ενθαρρυντικά βήματα την τελευταία εικοσαετία. Ο δρόμος όμως είναι ακόμη μακρύς. Αν συγκριθεί με τον όγκο της έρευνας των ξένων μελετητών για την ιστορία της τυπογραφίας στις χώρες της Ευρώπης, η δική μας παραγωγή απέχει πολύ. Η πρώτη προσπάθεια να συζητηθούν ως ενότητα τα θέματα της αισθητικής και της μορφολογίας της τέχνης του βιβλίου εμφανίστηκε σε ένα τεύχος του περιοδικού τέχνης *Ζυγός* το 1957. Αρκετά αργότερα εκδόθηκε το τρίτομο ιστορικό έργο του Νίκου Σκιαδά, *Χρονικό της ελληνικής τυπογραφίας* (1976, 1981 και 1982 αντίστοιχα) και ακολούθησε, το 1986, η πρώτη έγχρωμη εικονογραφημένη έκδοση της Αικατερίνης Κουμαριανού, της Λουκίας Δρούλια και της Envo Layton, *Το ελληνικό βιβλίο*. Η αναλυτική μελέτη του Γεωργίου Μπώκου, *Τα πρώτα ελληνικά τυπογραφεία στο χώρο της «καθ' ημάς Ανατολής» (1627-1827)*, το 1998, προσέθεσε πολλά στοιχεία στη γνώση της ιστορίας των ελλήνων τυπογράφων, ενώ η πιο πρόσφατη συλλογική ιστορική προσπάθεια εμφανίστηκε το 2000 με την έκδοση του καταλόγου της έκθεσης στη Βουλή των Ελλήνων, *Πεντακόσια χρόνια έντυπης παράδοσης του Νέου Ελληνισμού (1499-1999)* με επιμέλεια των Κωνσταντίνου Σπ. Στάικου και Τριαντάφυλλου Ε. Σκλαβενίτη. Βέβαια, ενδιαμέσως και μέχρι σήμερα έχουν δημοσιευτεί εξαιρετικές εργασίες που βοηθούν και προσθέτουν σιγά-σιγά σημαντικές ψηφίδες στις γνώσεις μας, αλλά χρειάζονται ακόμη προτάσεις εκλαΐκευσης των πορισμάτων, η εύληπτη – αλλά όχι απλοϊκή – διάχυση έγκυρων πληροφοριών στο πλατύτερο κοινό, το οποίο δύσκολα μπορεί να τις βρει στις διάσπαρτες δημοσιεύσεις των ιστορικών σε επιστημονικά περιοδικά ή πρακτικά συνεδρίων.

Από τα προαναφερθέντα είναι εμφανές πως ο παρών τόμος δεν απευθύνεται στους ειδικούς μελετητές του χώρου. Αυτοί γνωρίζουν από κοντά τα περισσότερα από τα βιβλία που παρουσιάζονται εδώ και έχουν μελετήσει, αν δεν έχουν δημοσιεύσει οι ίδιοι, το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας που περιλαμβάνεται στο τέλος της έκδοσης. Σκοπός του βιβλίου είναι, ουσιαστικά, η διεύρυνση των γνώσεων ενός ευρύτερου κοινού, τόσο των μελετητών από άλλους χώρους που ενδιαφέρονται για τις πολύμορφες εκφάνσεις του νεοελληνικού πολιτισμού, όσο και των πολυάριθμων πλέον επαγγελματιών που εργάζονται καθημερινά ως δημιουργοί σε διάφορους τομείς των εφαρμοσμένων τεχνών και δεν έχουν τον χρόνο ή τα εφόδια να επισκέπτονται τις βιβλιοθήκες, τα Ιδρύματα και τις ιδιωτικές συλλογές στις οποίες φυλάσσεται όλο το οπτικό υλικό που έχει επιλεχθεί για παρουσίαση.

Το παρόν εκδοτικό εγχείρημα προσπαθεί να προσθέσει στις προηγούμενες προσπάθειες περισσότερο τη μορφολογική εξέλιξη των ελληνικών εκδόσεων, εμπλουτίζοντας το υλικό που έχει έως τώρα παρουσιαστεί και δίνοντας έμφαση όχι μόνο στα εξώφυλλα των ελληνικών βιβλίων, αλλά και σε περισσότερες σελίδες ώστε ο αναγνώ-

στης να έχει καλύτερη αντίληψη των σχεδιαστικών και στοιχειοθετικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε και έλυne, με ή χωρίς επιτυχία, ο κάθε τυπογράφος. Επιπλέον, για πρώτη φορά συμπεριλαμβάνονται αρκετά δείγματα ελληνικών εκδόσεων από τη Βόρεια Ευρώπη που βοηθούν, πιστεύω, να αντιλαμβάνεται ο αναγνώστης καλύτερα τις αισθητικές επιλογές που διαμόρφωσαν το ελληνικό βιβλίο.

Τα κείμενα που πλαισιώνουν το *Ανθολόγιο* επιχειρούν να προσεγγίσουν την ιστορία τού ελληνικού βιβλίου σε επάλληλα επίπεδα. Η Εισαγωγή αποτελεί μια γενική επισκόπηση που, μέσα από μια σύντομη αφήγηση της κοινωνικής και αισθητικής εξέλιξης της ελληνικής τυπογραφίας, θα καθοδηγήσει τον αναγνώστη και θα του παράσχει τις αναγκαίες πληροφορίες ώστε να παρακολουθήσει καλύτερα την παρουσίαση των επιλεγμένων βιβλίων στη δεύτερη ενότητα του τόμου.

Τα λήμματα για σημαντικούς τυπογράφους και εκδότες στην τρίτη ενότητα του βιβλίου, κατά χρονολογική σειρά, παρέχουν αναλυτικότερα στοιχεία για όσους επιθυμούν μια πληρέστερη ενημέρωση για τη ζωή και το έργο τού καθενός και τις συνθήκες που επικρατούσαν κάθε περίοδο. Στην τέταρτη ενότητα επιχειρείται μια σύντομη εικονογραφημένη περιγραφή της εκτυπωτικής τεχνολογίας η οποία εμφανίστηκε με την εφεύρεση του Γουτεμβέργιου και έως τα μέσα του 20ού αιώνα εξελίχθηκε σταδιακά σε σημαντικό βιομηχανικό τομέα. Σκοπός αυτής της ενότητας είναι η παρουσίαση του κόσμου των τυπογράφων και των μηχανών τους ώστε να γίνουν περισσότερο κατανοητές οι τεχνικές απαιτήσεις που, μαζί με τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, καθόρισαν την πορεία του κλάδου.

Η δεύτερη ενότητα αποτελεί το κυρίως τμήμα της έκδοσης και περιέχει εικόνες επιλεγμένων βιβλίων, σε χρονολογική ακολουθία. Οι εκδόσεις που επιλέχθηκαν ικανοποιούν μια ποικιλία κριτηρίων και ως ένα βαθμό εμπεριέχουν, όπως κάθε *Ανθολόγιο*, υποκειμενική αξιολόγηση. Η πρώτη εμφάνιση κάποιων τυπογραφικών ή γενικότερων παραμέτρων (π.χ. τυπογραφικά στοιχεία, τρόπος στοιχειοθεσίας, επιλογές θεμάτων), η παρουσία ενός σημαντικού τυπογράφου ή εκδότη, η πρώτη έκδοση ενός ιστορικού τίτλου, η αισθητική πρόταση μιας έκδοσης, αλλά και παράξενες ή θνησιγενείς, τελικά, προσπάθειες κέρδισαν θέση στο σώμα των εικόνων. Άλλοτε παρουσιάζονται περισσότερες σελίδες ενός τίτλου ώστε να προβληθούν κάποια ιδιαίτερα τυπογραφικά χαρακτηριστικά. Προφανώς ένα *Ανθολόγιο* δεν προσφέρεται για στατιστικές μελέτες, αφού στις σελίδες του δεν εμπεριέχονται αναλογικά σε πλήθος το κοινότυπο με το ασύνηθες. Αν ίσχυε αυτό το κριτήριο, η έκδοση θα παρουσίαζε, σχεδόν αποκλειστικά, τα βιβλία λίγων μόνον τυπογράφων. Αντιθέτως, έμφαση δόθηκε στην ποικιλία των προτάσεων που εμφανίστηκαν σε όλο το μήκος και το πλάτος της Ευρώπης, ώστε ο αναγνώστης να παρατηρήσει, έστω και φευγαλέα, τη διαφορετικότητα ή την ομοιότητα των χαρακτηριστικών που επέλεγαν οι τυπογράφοι από χώρα σε χώρα και από παράδοση σε παράδοση κατά την ίδια χρονική περίοδο και να εξαγάγει τα δικά του συμπεράσματα για τις πηγές που διαμόρφωσαν τα αισθητικά κριτήρια της επόμενης γενιάς τεχνιτών.

Αναμφίβολα ορισμένοι αναγνώστες θα ήθελαν να επιλεγούν κάποια άλλα βιβλία ως προσφορότερα. Όχι σπάνια, βέβαια, μερικοί επιθυμητοί τίτλοι, γνωστοί

από τη βιβλιογραφία, στάθηκε αδύνατον να εντοπιστούν και να συμπεριληφθούν. Παρά τις όποιες ελλείψεις, οι παρουσιαζόμενες εκδόσεις καλύπτουν, πιστεύω, επαρκώς την πορεία του ελληνικού βιβλίου από τις απαρχές της τέχνης έως τα μέσα του 20ού αιώνα και προσφέρουν ένα διαχρονικό πανόραμα που δεν έχει παρουσιαστεί ποτέ πριν συγκεντρωμένο όλο μαζί. Το πλούσιο αυτό οπτικό υλικό 269 τίτλων – 13 για τον 15ο αιώνα, 25 για τον 16ο, 28 για τον 17ο, 61 για τον 18ο, 61 για τον 19ο και 81 για τον 20ό – παρέχει επιπλέον το πλεονέκτημα της πολυεπίπεδης ανάγνωσης και της σταδιακής άντλησης πληροφοριών. Ανάλογα με την εμπειρία ή τις ειδικές γνώσεις του κάθε αναγνώστη, η προσοχή του θα εστιάζεται, κάθε φορά που θα ξεφυλλίζει τις σελίδες του παρόντος τόμου, άλλοτε στα τυπογραφικά στοιχεία, άλλοτε στον τυπογραφικό διάκοσμο, άλλοτε στη σελιδοποίηση, άλλοτε στη σύγκριση του εικονογραφικού ύφους, άλλοτε στις θεματικές εναλλαγές των περιόδων κ.λπ. Με εμπλουτισμένη την εμπειρία του από κάθε προηγούμενη αφομοίωση πληροφοριών, νέα πεδία παρατήρησης θα παρουσιάζονται που θα λειτουργούν ως κίνητρα για περαιτέρω μελέτη των πηγών και ίσως οδηγήσουν κάποιους σε νέες ιδέες, σε επιπλέον πρωτογενή έρευνα και τελικά σε νέα και εγκυρότερα συμπεράσματα.

Η μεγαλύτερη επιτυχία της παρούσας προσπάθειας θα είναι να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση καλύτερων και πληρέστερων εκδόσεων της ιστορίας του ελληνικού βιβλίου που θα σηματοδοτούν το αυξημένο ενδιαφέρον των νεώτερων μελετητών και την ανάγκη, τόσο των επαγγελματιών του χώρου της γραφιστικής δημιουργίας, όσο και του ευρύτερου αναγνωστικού κοινού, να αυξήσει τις γνώσεις του ποσοτικά και ποιοτικά.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Μια έκδοση ποτέ δεν είναι προϊόν ενός μόνον ατόμου· έτσι και η παρούσα οφείλει πολλά σε πολλούς. Πρώτα πρέπει να αναφέρω το Ίδρυμα Σταύρου Σ. Νιάρχου για τη γενναιόδωρη χορηγία που επέτρεψε την προετοιμασία και την έκδοση του έργου, αλλά και την ιώβεια υπομονή που επέδειξαν τα στελέχη του στις συνεχείς καθυστερήσεις και παρατάσεις που χρειάστηκαν για την ολοκλήρωση του εγχειρήματος. Θα ήθελα και από εδώ να ευχαριστήσω θερμά τον Δημήτρη Αρβανίτη, έναν από τους σημαντικότερους δημιουργούς της νεώτερης ελληνικής γραφιστικής τέχνης και ακούραστο συνοδοιπόρο στην προσπάθεια επιμόρφωσης των νέων γραφιστών, που δέχτηκε με προθυμία να προλογίσει τον παρόντα τόμο. Μεγάλη ευγνωμοσύνη χρωστώ στις Διευθύντριες των μεγάλων ελληνικών βιβλιοθηκών που αντιμετώπισαν με μεγάλη κατανόηση το εγχείρημα αυτό και επέτρεψαν τη φωτογράφιση πολλών σημαντικών βιβλίων από τις συλλογές που έχουν αναλάβει να φροντίζουν: Την κυρία Αικατερίνη Κορδούλη της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, την κυρία Ευριδίκη Αμπατζή της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων, την κυρία Μαρία Γεωργοπούλου της Γενναδείου Βιβλιοθήκης και την κυρία Ασπασία Λούβη, Διευθύντρια του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς. Οι ευχαριστίες μου εί-

ναι επίσης θερμές προς την κυρία Λεόνη Βιδάλη, καθηγήτρια της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών της Αθήνας, για τη διάθεση του λευκώματος Δέκα λευκαί λήκυθοι, του Γιάννη Κεφαλληνού, την κυρία Έλλη Δρούλια στη Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, την κυρία Βασιλική Τσιγκούνη στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, και προς όλες και όλους τους υπαλλήλους της ΕΒΕ που με προθυμία προσπάθησαν να διευκολύνουν με κάθε τρόπο τη φωτογράφιση. Ιδιαίτερη μνεία και ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω στον Διευθυντή της St Bride Printing Library του Λονδίνου Nigel Roche για την αμέριστη βοήθεια που μου προσέφερε στον εντοπισμό πολλών εκδόσεων, όπως και στη Διευθύντρια της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου του Βαγιαδολίδ, κυρία Pilar Rodríguez Marín, και τον καθηγητή Κλασικής Φιλολογίας Emilio Suárez de la Torre για τη φιλοξενία και την προθυμία τους να διευκολύνουν τη φωτογράφιση του αντιτύπου της Κομπλουτενσιανής Βίβλου. Βέβαια, οφείλω ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ και ευγνωμοσύνη στους μικρούς και μεγάλους βιβλιόφιλους και βιβλιοσυλλέκτες που ενδιαφέρονται για την τέχνη του βιβλίου την πόρτα των οποίων χτύπησα και βρήκα άμεση ανταπόκριση και προθυμία συνεργασίας: τους Ανδρέα Δεληβοριά, Γιώργο Ζεβελάκη, Τάκη Κιρκή, Ευγένιο Ματθιόπουλο, Σωκράτη Πετμεζά, Μιχάλη Σέμογλου, Κώστα Στάικο και Νίκο Χατζηνικολάου.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω στον Διευθυντή των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης Στέφανο Τραχανά και την επιμελήτρια εκδόσεων Διονυσία Δασκάλου που με προθυμία συμφώνησαν να συνεργαστούμε ξανά μετά το πρώτο κοινό εκδοτικό μας ταξίδι, οκτώ χρόνια πριν. Η Διονυσία Δασκάλου, επιπλέον, ανέλαβε την τυπογραφική διόρθωση των δοκιμιών, ενώ ο Παντελής Μαγουλάς, ο Νίκος Παναγιωτόπουλος, η Πηνελόπη Πετσίνη και η Sarah Roesink υπερέβαλαν εαυτόν στη φωτογράφιση πολλών βιβλίων. Όλες οι παραπάνω προσπάθειες θα έμεναν μετέωρες αν εξαιρετικοί τεχνίτες δεν ανελάμβαναν με μεράκι τις εκτυπωτικές εργασίες της έκδοσης: ο Τάσος Μπάστας και το επιτελείο του φρόντισαν όσο κανείς την ψηφιακή επεξεργασία των εικόνων, ενώ η ομάδα παραγωγής του τυπογραφείου ΦΩΤΟΛΙΟ+ΤΥΠΙΚΟΝ καθώς και το βιβλιοδετείο των Θεόδωρου Ηλιόπουλου και Παντελή Ροδόπουλου δημιούργησαν ένα τόμο εξαιρετικής αισθητικής.

Άφησα για το τέλος, αλλά όχι και τελευταίους, τους τρεις μελετητές που στάθηκαν δίπλα μου και με βοήθησαν σε κάθε στάδιο, αφιερώνοντας πολλές ώρες και προσπάθεια στην επιτυχία του εγχειρήματος: τον αναπληρωτή καθηγητή του Ιονίου Πανεπιστημίου Γιάννη Κόκκωνα, τον ιστορικό και Διευθυντή Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών Τριαντάφυλλο Σκλαβενίτη και τον αρχιτέκτονα-ιστορικό του βιβλίου Κώστα Στάικο. Θα ήθελα και από εδώ να εκφράσω τη βαθειά μου ευγνωμοσύνη για την υποστήριξή τους. Ουσιαστικά, όποια θετικά στοιχεία θα βρει κανείς στην παρούσα έκδοση οφείλονται στις δικές τους συμβουλές και επιστημονική κατάρτιση, ενώ εγώ μπορώ να διεκδικήσω μόνο τα λάθη και τις παραβλέψεις που απορρέουν από την απειρία και τις ελλειπείς γνώσεις μου.

Σεπτέμβριος 2009
Γ.Δ.Μ.

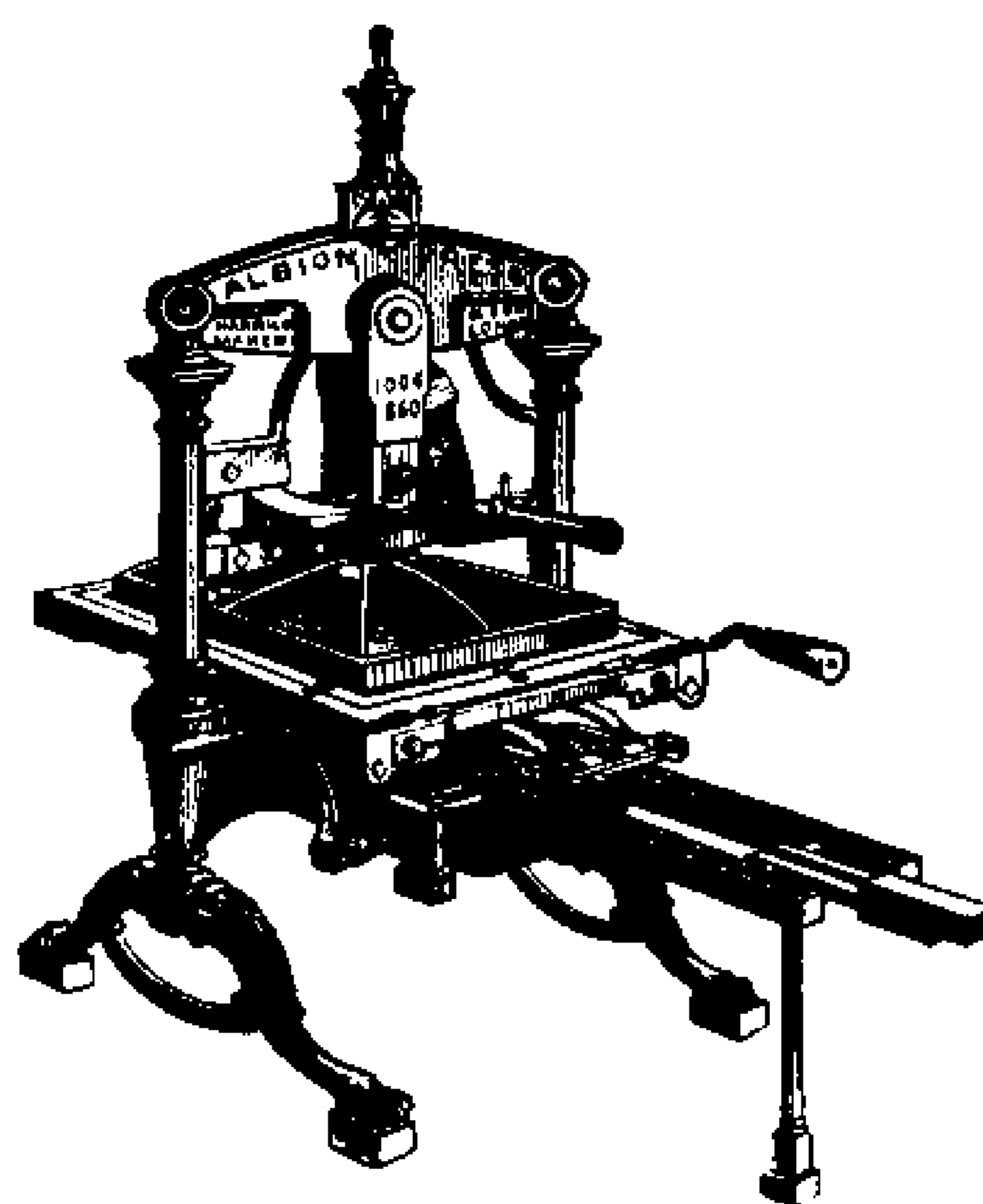
Jean Stradoux sculpteur Phil Galle sculpteur

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ζ	ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ια'	ΕΙΣΑΓΩΓΗ
1	ΜΕΡΟΣ Α'
	ΠΕΝΤΕ ΑΙΩΝΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
4	<i>Η τυπογραφία της Αναγέννησης</i>
5	<i>Οι απαρχές της ελληνικής τυπογραφίας στην Ιταλία</i>
10	<i>Η ελληνική τυπογραφία πέραν των Άλπεων</i>
15	<i>Οι ελληνικές εκδόσεις του 17ου αιώνα</i>
17	<i>Οι ριζικές αλλαγές του ευρωπαϊκού 18ου αιώνα και η ελληνική τυπογραφία</i>
21	<i>Τα ελληνικά τυπογραφεία του Διαφωτισμού</i>
27	<i>Τα τυπογραφεία της Ελληνικής Επανάστασης</i>
28	<i>Οι ευρωπαϊκές ελληνικές εκδόσεις του 19ου αιώνα</i>
29	<i>Οι εκδόσεις του 19ου αιώνα στο Ελληνικό βασίλειο</i>
37	<i>Το ελληνικό βιβλίο έως τα μέσα του 20ού αιώνα</i>
43	ΜΕΡΟΣ Β'
	ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
425	ΜΕΡΟΣ Γ'
	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΙ ΤΥΠΟΓΡΑΦΟΙ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
427	Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ Ο NICOLAS JENSON
428	ΑΛΔΟΣ ΜΑΝΟΥΤΙΟΣ
430	JOHANN FROBEN
431	ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΣ
434	Ο FILIPPO GIUNTA ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΟΓΟΝΟΙ ΤΟΥ
435	Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΝΑΔΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ NICOLINI DA SABBIO
436	BARTOLOMEO ΚΑΙ CRISTOFORO ZANETTI
437	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΟΦΙΑΝΟΣ
438	ROBERT ΚΑΙ HENRI ESTIENNE
441	ANDREA ΚΑΙ GIACOMO SPINELLI
442	GIACOMO LEONCINI
443	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΓΑΥΤΖΟΥΝΗΣ
444	CHRISTOPHE PLANTIN
447	Ο ANTONIO PINELLI ΚΑΙ ΟΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙ ΤΟΥ
448	ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΟΥ ΚΑΙΜΠΡΙΤΖ
450	Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ELZEVIR
452	ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΟΞΦΟΡΔΗΣ

- 456 ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ
17ος αιώνας: Ο πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις και ο Νικόδημος Μεταξάς
- 457 Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΓΛΥΚΗΔΩΝ
- 461 ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ANTONIO BORTOLI
- 462 ΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΤΗΣ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑΣ
- 464 ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ROBERT ΚΑΙ ANDREW FOULIS ΚΑΙ Ο ALEXANDER WILSON
- 465 ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΝΟΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ
- 466 ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΗΣ ΜΟΣΧΟΠΟΛΗΣ
- 467 BERNHARD CHRISTOPH ΚΑΙ JOHANN GOTTLIB IMMANUEL BREITKOPF
- 468 ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ
18ος αιώνας: Οι πατριάρχες Κύριλλος Ε΄ Καράκαλος και Σαμουήλ Α΄ Χατζερής
- 469 ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ
- 470 JOHN BASKERVILLE
- 471 JOHANN THOMAS VON TRATTNER
- 472 JOSEPH BAUMEISTER
- 473 Η «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ» ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΕΝΤΟΤΗ
ΚΑΙ Ο ΠΟΛΥΖΩΗΣ ΛΑΜΠΑΝΙΤΖΙΩΤΗΣ
- 474 GIAMBATTISTA BODONI
- 476 ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΜΑΡΚΙΔΕΣ-ΠΟΥΛΙΟΥ
- 477 Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ DIDOT
- 480 Η ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ
- 482 Ο ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ GEORG JOACHIM GÖSCHEN
- 482 ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ
19ος αιώνας: Ο πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ και ο Αλέξανδρος Αργυράμος
- 483 Ο ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ BENEDICTUS GOTTHELF TEUBNER
- 483 Ο ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ LOUIS HACHETTE
- 484 ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ
- 484 ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΩΝ ΚΥΔΩΝΙΩΝ
- 485 ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΗΣ ΧΙΟΥ
- 486 ΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
- 486 «Η Τυπογραφία της Διοικήσεως»
- 489 Το τυπογραφείο του Μεσολογγίου
- 490 Το τυπογραφείο των Ψαρών
- 491 Το τυπογραφείο της Ύδρας
- 492 Το τυπογραφείο των Αθηνών
- 493 ΤΑ ΞΕΝΑ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ
- 494 ΕΚΔΟΤΕΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
- 494 Η Βασιλική Τυπογραφία και Λιθογραφία
- 497 Ανδρέας και Δημήτριος Κορομηλάς
- 498 Κωνσταντίνος Γκαρπολάς
- 499 Σέργιος Χ. Ραφτάνης
- 501 Τα τυπογραφεία της Σύρου και ο Ρενιέρης Πρίντζης

- 501 Χρήστος Νικολαΐδης Φιλαδελφεύς
 501 Ανέστης Κωνσταντινίδης
 502 Αθανάσιος Σακελλάριος και Υιοί
 503 Μιχαήλ Σαλίβερρος
 503 Ο εκδοτικός οίκος «Εστία»
 504 Γεώργιος Φέξης
 505 Δημήτριος Δημητράκος
 505 Κώστας Ελευθερουδάκης
 506 Η οικογένεια Ταρουσόπουλου
 507 Ο εκδοτικός οίκος Χ. Γανιάρη και Σία
 507 Ο εκδοτικός οίκος «Γκοβόστη»
 508 Ο εκδοτικός οίκος «Άλφα»
 508 Ο εκδοτικός οίκος «Πυρσός»
 509 Γιάννης Κεφαλληνός
 510 Ο εκδοτικός οίκος «Ίκαρος»
 510 Ο εκδοτικός οίκος «Τα Νέα Βιβλία»
- 511 ΜΕΡΟΣ Δ΄
 Η ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ
- 513 ΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
 515 *Η παραδοσιακή χάραξη και χύτευση των στοιχείων*
 517 *Η παραδοσιακή στοιχειοθεσία και σελιδοποίηση*
 519 *Οι τεχνολογικές εξελίξεις στη στοιχειοχάραξη,
 στοιχειοχύτευση και στοιχειοθεσία*
- 524 ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΙΕΣΤΗΡΙΟ
 524 *Το παραδοσιακό ξύλινο πιεστήριο με κοχλία*
 527 *Οι τεχνολογικές εξελίξεις στα χειροκίνητα επίπεδα πιεστήρια*
 531 *Τα κυλινδρικά πιεστήρια και η εκμηχάνιση της παραγωγής*
 534 *Τα περιστροφικά ταχυπιεστήρια με κύλινδρο χαρτιού*
- 537 Η ΞΥΛΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ Η ΧΑΛΚΟΓΡΑΦΙΑ
 541 Η ΛΙΘΟΓΡΑΦΙΑ
 546 ΟΙ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ
 ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΤΙΟΥ
- 549 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
- 561 ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ
- 580 ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΕΚΔΟΣΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ ΕΝΤΥΠΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ 15Ο ΕΩΣ ΤΟΝ 20Ο ΑΙΩΝΑ
ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ Δ. ΜΑΤΘΙΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΜΕ ΤΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΕΙΡΕΣ
GFS DIDOT, GFS OLGA ΚΑΙ GFS NEOHELLENIC
ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΕ ΧΑΡΤΙ ΤΑΤΑΜΙ 115 GR
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ
ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΚΡΗΤΗΣ ΣΕ 1000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ
ΤΟΥ 2009

